

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Диана Атанасова-Пенчева (СУ „Св. Климент Охридски“, ФСФ, Катедра по кирилometодиевистика)

за дисертационния труд на Десислава Узунова (редовен докторант в Катедрата по кирилometодиевистика, ФСФ, СУ „Св. Климент Охридски“)

на тема: „Цикълът на Агапий Ландос „Чудеса Богородични“ в южнославянската ръкописна традиция. Мотивът за договора с дявола“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научна област: **2. хуманитарни науки**

Професионално направление: **2.1. филология**

Данни за докторанта

Десислава Узунова е завършила специалност „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ през 2004 г. В периода 2004-2016 г. е била учител по български език и литература. От 2016 г. е редовен докторант по старобългарска литература в Катедрата по кирилometодиевистика с научни ръководители проф. д-р Маргарет Димитрова и доц. д-р Майя Йонова.

Кратко представяне на материалите по дисертационния труд

Предоставените материали по защитата съответстват напълно на изискванията в Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“ за приложение на ЗРАСРБ. Работата на Десислава Узунова е структурно и композиционно издържана съобразно критериите за оформянето на дисертационен труд. Общият ѝ обем е 231 стандартни страници и се състои от увод, четири глави, изводи (изведени като отделна заключителна част), четири приложения, списък на съкращенията и използвана литература (наброяваща 109 заглавия на български, английски, руски, сръбски и гръцки език). В периода на своята докторантура Десислава Узунова е участвала в осем конференции, има две публикувани изследвания по темата на дисертационния си труд, други две, предадени за печат, и два отзива – за международна конференция (в съавторство с М. Димитрова) и за научна книга, публикувани в специализирана периодика.

Становище

В основната си част дисертационният труд се занимава с разпространението в южнославянска среда на третия дял („Чудеса Богородични“) от съчинението „Спасение на грешниците“ на гръцкия книжовник Агапий Ландос. Макар сборникът на Ландос да е бил обект на изследователски интерес, той не е изучен в пълнота и редица въпроси са останали нерешени. Ето защо смятам темата за добре намерена, а подходът към материала, който докторантката е избрала, не само за напълно уместен, но и за до голяма степен успешен. Във втората част на заглавието е зададено едно стеснение на фокуса на изследването, което предполага съсредоточаване на вниманието само върху онези текстове от цикъла, в които присъства мотивът за договора с дявола. Може да се каже, че, както е очертано и в заглавието, дисертацията има две проблемни ядра: проникването и разпространението на цикъла „Чудеса Богородични“ в южнославянската книжовна традиция (1) и присъствието на мотива за договора с дявола в два от текстовете, включени в цикъла (2). Те са предопределили и двата основни изследователски подхода към материала – сравнително-текстологическия и литературно-историческия. По-голямата част от работата е посветена на първия проблем – за проникването, разпространението, книжовната и текстова среда на цикъла „Чудеса Богородични“ в балканските литератури от XVII в. нататък. Тези въпроси се дискутират в Глава II (стр. 49-116) и Глава III (стр. 117-146), обхващащи 96 страници от общия обем от 186 страници на изследователската част, докато Глава III (стр. 147-179), посветена на двете чудеса, в които присъства мотивът за договор с дявола, обхваща едва 32 страници. Веднага бързам да кажа, че макар на анализа на мотива за доброволно сключеният човека договор с дявола в двата разказа от състава на цикъла („Разказ за Теофил от Адана“ и „Разказ за цар Карул“) в работата на Десислава Узунова да е поставено само началото, и въпреки че тази част се нуждае от още допълнителна работа с допълнителна библиография, каквато има по въпроса, дисертацията е до голяма степен завършено изследване с ценни изводи най-вече във връзка с адаптирането на съчинението на Агапий Ландос в южнославянска културна среда.

Работата с текстовете е основна за изследването и това е достойно за адмирации, тъй като ценните изводи са резултат именно от направените текстологически наблюдения. Десислава Узунова издирва и систематизира сборници, съдържащи, от една страна, първия южнославянски превод на цялото произведение „Спасение на грешниците“, а от друга, онези, които поместват само цикъла „Чудеса Богородични“.

Към вече известните данни за ръкописи, като тези от изследванията на Иванка Гергова („Чудесата на пресвета Богородица в културата на българското Възраждане“. София,2012) и на Томислав Йованович („АгапијеЛандос. Спасењегрешних. Препис ЈеротејаРачанина из 1697. године Том други, Српскословенски текст и пренос на савременисрпскијезик“. Београд,2012), докторантката добавя още сборници, като по този начин разширява представите за битуването на превода на произведението, дело на Самуил Бакачич. В резултат на сравнителния анализ тя стига до заключението, че много по-разпространен в ръкописната традиция е цикълът, отколкото цялото произведение. Безспорен принос на изследването е не само, че установява този факт, а че обяснява на какво това би могло да се дължи. Тук е мястото да отбележа, че много добро впечатление ми направи стремежът на Десислава Узунова да осмисли особеностите на превода и неговите редакции, които самият Бакачич прави, с оглед на социо-културния контекст. Ценни според мен са и наблюденията по отношение на социалния профил както на преписвачите, така и на потребителите на ръкописите, помесващи съчинението. Въобще изследователският поглед, който се опитва да надникне в епохата не само през текста, но и през контекста, намирам за продуктивен, а наблюденията, направени в тази посока, а именно, че първият превод възниква и се разпространява в една подчертано монашеска среда, за убедителни и подкрепени с достатъчно доказателства от изнесените сведения. Водена от разбирането, че бележките, оставени в ръкописите, могат да предоставят данни не само за историята на кодексите, но и за създателите и ползвателите им, за литературните вкусове и потребности, Десислава Узунова им отделя специално внимание.Дори нещо повече - включва ги в наборен вид в дисертацията си, като ги анализира с оглед на информацията, която би могла да бъде извлечена от тях.

И така, ако за първия превод се вижда, че той основно битува в монашеска среда, то за по-късните преводи изследването показва, че и средата на разпространение е различна, и социалният профил на потребителите е друг. До голяма степен, по мнението на докторантката,именно с по-различните потребности и нагласи на аудиторията може да се обясни по-свободното отношение към оригинала в по-късния превод (от началото на XIXв.) на ВикентийРакич, въз основа на който е направен новобългарският превод на съчинението от Йоаким Кърчовски скоро след това. Интересно е наблюдението за мотивите Йоаким Кърчовски да превежда не директно от гръцкия текст, с какъвто се предполага, че е разполагал, а от сръбския превод на ВикентийРакич–хипотеза, изказана по-рано в науката, която в дисертацията е

потвърдена чрез детайлен текстов анализ. Стилът и по-живият език в превода на Ракич са се сторили по-подходящи с оглед на проповедническите цели, за които е бил ползван българският превод, е заключението на докторантката.

Трябва да се отбележи, че независимо от краткия срок, Десислава Узунова е взела предвид голяма част от немалкото препоръки и предложения, направени по време на предварителното обсъждане (т. нар. вътрешна защита). Работата обаче се нуждае от още един внимателен прочит не само с цел прецизиране на някои спорни твърдения, но също така иза да бъдат отстранени неточности в позоваванията и цитирането. Напримерна стр. 24 от дисертацията при позоваване на Владимир Проп не е указана точната страница и в двете посочени книги; на стр. 155 при позоваване на Жак льо Гоф също; на стр. 62, привеждайки информация за ръкопис под № 54 в списъка от изследването, дисертантката цитира сведението за ръкописа, дадено от сръбския учен Томислав Йованович, указвайки страница 503 от неговата книга, а то се намира на стр. 508; същото важи и за следващия ръкопис под № 55 в списъка – посочва се стр. 512, а цитираното сведение е на стр. 503; при цитиране на статията на ГерасимПетрински (на стр. 155 от дисертацията) е указана стр. 154, а сведението в изследването на Петрински е на стр. 153. Горещо препоръчвам на Десислава Узунова да направи внимателна сверка на позоваванията си и да изчисти неточностите, включително и с оглед на бъдещи публикации по материала от дисертационния труд. Освен това би било добре цитатите от чужди изследвания да бъдат обособени графично.

Макар да има известен дисбаланс между двата основни дяла - дискутиращия текстовата традиция на цикъла „Чудеса Богородични“ и посветения на темата за доброволното сключване на договор с дявола - все пак ми се струва, че дисертацията е до голяма степен завършено, композиционно и стилово издържано, снабдено с необходимите индекси и указатели, и в този смисъл защитимо научно съчинение.

Авторефератът прецизно извлича и коректно представя в синтезиран вид най-важната информация от дисертационния труд. Приносителите, обобщени в края, са реалистични и стъпват върху направените в работата изводи.

В заключение ще кажа, че качествата на предложената дисертация ми дават основание с убеденост да дам своето положително становище за това на Десислава Узунова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

20 април 2019 г.

/...../

София

Доц. д-р Диана Атанасова-Пенчева